

Radosław Dziuba

Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 37/2, 221-230

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Radosław Dziuba*

Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej

Uniwersytet Łódzki

ROLA INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI W ROZWOJU REGIONU BAŁKANÓW ZACHODNICH NA PRZYKŁADZIE CZARNOGÓRY

Streszczenie

W artykule poruszono problematykę konkurencyjności i innowacyjności regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry. Celem poniższego artykułu jest wskazanie głównego sektora gospodarki wpływającego na wzrost gospodarczy Czarnogóry oraz zaproponowanie innowacji w tym sektorze w ramach strategii *Europa 2020*. Czarnogóra, postrzegana jako lider regionu w negocjacjach akcesyjnych, może stać się przykładem innowacyjnego podejścia w wykorzystaniu szans, jakie daje dostęp do funduszy Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej (IPA), którego głównym celem jest pobudzenie wzrostu gospodarczego oraz wzrost konkurencyjności kraju kandydującego do Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, innowacyjność, zrównoważony rozwój, rozwój regionalny, ekonomia

Wprowadzenie

Zdaniem wielu ekspertów kraje regionu Bałkanów Zachodnich – szczególnie wyróżniająca się na tym tle Czarnogóra – ambitnie pracują na rzecz efek-

* Adres e-mail: radoslaw.dziuba@uni.lodz.pl.

tywnej integracji z Unią Europejską. W skład regionu Bałkanów Zachodnich w kontekście polityki rozszerzenia Unii Europejskiej wchodzi: Chorwacja – członek Unii Europejskiej od 1 lipca 2013 roku, kraje kandydujące – Czarnogóra, Była Jugosłowiańska Republika Macedonii, Serbia, oraz potencjalni kandydaci – Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo. Gospodarka krajów Bałkanów Zachodnich, szczególnie regionów nadmorskich, nie jest wysoce zróżnicowana. Rozwój turystyki i energetyki z odnawialnych źródeł ma szansę stać się interesującą niszą tego regionu, w której działalność gospodarcza może być rozwijana w kontekście integracji europejskiej, przyciągając równocześnie fundusze na badania i rozwój oraz inwestycje. Ważne jest, aby przez wykorzystanie funduszy Instrumentów Pomocy Przedakcesyjnej (IPA) wspierać innowacyjność i kreować rozwój w sektorze MŚP. Celem poniższego artykułu jest znalezienie głównego sektora gospodarki wpływającego na wzrost gospodarczy Czarnogóry oraz zaproponowanie innowacji w tym sektorze w ramach strategii *Europa 2020*. Konkurencyjność w niniejszej pracy będzie rozpatrywana pod kątem zdolności do produkowania dóbr i usług, które sprawdzą się na rynku międzynarodowym, a jego obywatele osiągną rosnącą i trwałą poprawę standardu życia. Kluczowym czynnikiem konkurowania jest zdolność do wprowadzania innowacji, stanowiąca warunek do uzyskania trwałej konkurencyjności gospodarki na rynku globalnym¹.

1. Konkurencyjność gospodarki Czarnogóry na tle innych państw regionu Bałkanów Zachodnich

Rankingi dotyczące konkurencyjności poszczególnych gospodarek w Globalnym Raporcie Konkurencyjności opierają się na pozycji krajów w Globalnym Rankingu Konkurencyjności (*The Global Competitiveness Index*), który bierze pod uwagę dwanaście podstawowych czynników wpływających na konkurencyjność danej gospodarki²: innowacyjność, instytucje, infrastrukturę, zdol-

¹ Z. Wysokińska, *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2011, s. 124.

² Też, *Ekspertyza nt. potencjalnych obszarów i dziedzin przewag konkurencyjnych gospodarki polskiej*, Warszawa 2010, s. 3. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_rozwoju/SRK/Ekspertyzy_aktualizacja_SRK_1010/Documents/Ekspertyza_Prof_Wysokinska_08122010.pdf (10.09.2014).

ność biznesową, rozmiar rynku, zdolność technologiczną, stabilność i otoczenie makroekonomiczne, sektor ochrony zdrowia i podstawową edukację, wyższą edukację i kształcenie, efektywność rynku towarowego, efektywność rynku pracy, rozwój rynku finansowego. Biorąc to wszystko pod uwagę, średnia pozycja gospodarki Czarnogóry pod względem konkurencyjności na tle innych gospodarek regionu Bałkanów Zachodnich w okresie 2009/2010–2013/2014 znajduje się na najwyższej pozycji (patrz tabela 1).

Tabela 1. Wyniki rankingu krajów regionu Bałkanów Zachodnich w zakresie konkurencyjności gospodarki w poszczególnych latach

Wybrane kraje regionu Bałkanów Zachodnich	Miejsce w rankingu według średniej	Średnia pozycja w latach 2009/2010–2013/2014	Pozycja w rankingu dla lat 2013–2014	Pozycja w rankingu dla lat 2012–2013	Pozycja w rankingu dla lat 2011–2012	Pozycja w rankingu dla lat 2010–2011	Pozycja w rankingu dla lat 2009–2010
Albania	4	89,2	95	89	78	88	96
Bośnia i Hercegowina	6	97,2	87	88	100	102	109
Chorwacja	2	76,2	75	81	76	77	72
Czarnogóra	1	62	67	72	60	49	62
Macedonia*	3	79	73	80	79	79	84
Serbia	5	96	101	95	95	96	93

* Tutaj skrócona nazwa Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raportach: *The Global Competitiveness Report 2010–2011*, World Economic Forum 2010, s. 16–17, www.weforum.org/reports (12.09.2014); *The Global Competitiveness Report 2011–2012*, World Economic Forum 2011, s. 15, www.weforum.org/reports/ (12.09.2014); *The Global Competitiveness Report 2012–2013*, World Economic Forum 2012, s. 13, www.weforum.org/reports (12.09.2014); *The Global Competitiveness Report 2013–2014*, World Economic Forum 2013, s. 15, www.weforum.org/reports (12.09.2014).

Globalny Raport Konkurencyjności na podstawie powyższych czynników wskazuje wpływające na konkurencyjność danej gospodarki etapy rozwoju, na jakich znajdują się poszczególne państwa. Biorąc pod uwagę PKB *per capita* w dolarach, państwa umieszczane są w poszczególnych etapach rozwoju gospodarczego według następującej skali³:

³ *The Global Competitiveness Report 2011–2012...*, s. 10.

- 1) Etap pierwszy rozwoju – PKB *per capita* poniżej 2000 USD; gospodarki opierają się na takich czynnikach wpływających na konkurencyjność, jak: instytucje, infrastruktura, otoczenie makroekonomiczne oraz ochrona zdrowia. Gospodarki znajdujące się na poziomie przejściowym pomiędzy etapem pierwszym i drugim cechują się poziomem rozwoju PKB *per capita* pomiędzy 2000 a 2999 USD.
- 2) Etap drugi rozwoju – PKB *per capita* pomiędzy 3000 a 8999 USD; to gospodarki oparte na wzmacnianiu efektywności przez takie czynniki, jak: efektywność rynków pracy oraz towarów, edukacja wyższa i kształcenie, rozwijanie rynków finansowych, zdolności technologiczne, zaawansowane pod względem rozwoju rozmiary rynku. Gospodarki znajdujące się na poziomie przejściowym, tj. pomiędzy etapem drugim i trzecim, cechują się poziomem PKB *per capita* między 9000 a 16 999 USD.
- 3) Etap trzeci rozwoju – PKB *per capita* powyżej 17 000 USD; państwa zakwalifikowane do trzeciego etapu rozwoju gospodarki cechują się wysoką zdolnością biznesową oraz szeroką zdolnością do wdrażania innowacji.

Biorąc pod uwagę powyższe kryteria etapu rozwoju państwa, Czarnogóra nie wyróżnia się pod tym względem na tle pozostałych państw regionu. Większość państw Bałkanów Zachodnich znajduje się na podobnym, drugim etapie rozwoju (PKB *per capita* pomiędzy 3000 a 8999 USD). Jedynie Chorwacja znajduje się między drugim a trzecim etapem, z PKB *per capita* powyżej 9000 USD⁴. Konkurencyjność wszystkich gospodarek oparta jest zatem na wzmacnianiu efektywności przez takie czynniki, jak: efektywność rynków pracy oraz towarów, edukacja wyższa i kształcenie, rozwijanie rynków finansowych, zdolności technologiczne, zaawansowane pod względem rozwoju rozmiary rynku. Powstaje zatem pytanie, co wpływa na PKB poszczególnych gospodarek (głównie gospodarki Czarnogóry) i jakie czynniki mogą stymulować zwiększenie rozwoju oraz przejście gospodarki Czarnogóry do kolejnego etapu.

⁴ Tamże, s. 12; *The Global Competitiveness Report 2010–2011...*, s. 11; *The Global Competitiveness Report 2011–2012...*, s. 11; *The Global Competitiveness Report 2012–2013...*, s. 12; *The Global Competitiveness Report 2013–2014...*, s. 11.

2. Innowacyjność gospodarki Czarnogóry

Jednym z czynników, który wpływa na zwiększenie konkurencyjności danej gospodarki, jest wzrost innowacyjności. Innowacyjność stanowi dość szerokie pojęcie i nie może być utożsamiana w bezpośredni sposób z innowacją. Pojęcie innowacji, zgodnie z definicją J. Schumpetera, w literaturze ekonomicznej rozumiane jest jako⁵:

- wdrożenie do produkcji nowego lub udoskonalenie już istniejącego wyrobu,
- wprowadzenie nowej lub udoskonalenie istniejącej metody produkcji,
- otwarcie nowego rynku,
- zastosowanie nowych surowców, materiałów lub półfabrykatów,
- wprowadzenie nowej organizacji produkcji.

Innowacja zatem może być w odróżnieniu od innowacyjności przedmiotem kupna-sprzedaży. Można ją niemal natychmiast zastosować i wdrożyć. Innowacja jest podstawą i fundamentem trwałego wzrostu gospodarczego.

Innowacyjność w odróżnieniu od innowacji to zdolność do trwałego poszukiwania i wdrażania innowacji. Powinna być kształtowana, formułowana w sposób ciągły i permanentny. Odnosi się zwykle do całej gospodarki. Innowacyjność gospodarczą można analizować na różnych poziomach⁶: jednostkowym, organizacyjnym, regionalnym, krajowym oraz międzynarodowym. Biorąc pod uwagę dane makroekonomiczne, głównie powierzchnię Czarnogóry oraz liczbę ludności⁷, poszukiwanie innowacyjności Czarnogóry będzie analizowane głównie na poziomie krajowym i regionalnym. Trudno jest jednoznacznie określić, co wpływa na innowacyjność gospodarki na poziomie krajowym i gdzie poszukiwać innowacji, tak by proces ten był jak najbardziej efektywny. Innowacyjność na poziomie krajowym to sprzężone wieloczynnikowe zjawisko, które połączone w jedną całość pozwala na jak największą efektywność i zwiększenie rozmiarów wzrostu gospodarczego, dając wymierny efekt w postaci spodziewanego wzrostu gospodarczego wyrażonego miarą Produktu Kra-

⁵ J.A. Schumpeter, *Teorie rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960, s. 104.

⁶ W. Kosiedowski, *Przedsiębiorczość i innowacyjność w procesie rozwoju regionów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 68.

⁷ Ludność Czarnogóry w 2012 r. – 621 tys. osób, powierzchnia – 13 812 km², PKB – 3346 mln euro; Montenegro Progress Report COM (2013) 700 final, s. 52.

jowego Brutto (PKB). Poszukując branży, którą należy stymulować i pobudzać do kreowania innowacyjności, tak by wpływy z tego sektora do gospodarki danego kraju były jak największe, należy zbadać, który sektor daje największe szanse na wzrost innowacyjności przy jednoczesnym wysokim udziale w PKB.

Tabela 3. Wpływy z turystyki oraz ich udział w Produkcie Krajowym Brutto krajów regionu Bałkanów Zachodnich

Kraj	Wpływy z turystyki do gospodarki poszczególnych państw w mln USD					Realne PKB w mln USD	Udział wpływów z turystyki w PKB (%)
	2010	2011	2012	2013	Zmiana 2010–2013 rok 2010 = 100	2013	2013
Razem wybrane kraje regionu Bałkanów Zachodnich	12 206	13 564	12 871	13 918	114	14 4880	9,6
Albania	1626	1628	1471	1470	90	12 340	11,9
Bośnia i Hercegowina	594	631	622	689	115	17 830	3,8
Chorwacja	8259	9211	8812	9555	115	57 540	16,6
Czarnogóra	732	862	826	884	120	4430	19,9
Macedonia*	197	240	234	267	135	10 220	2,6
Serbia	798	992	906	1053	131	42 520	2,4

* Tutaj skrócona nazwa Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raporcie UNWTO *Tourism Highlights*, 2014 Edition, s. 8; *Trading Economics*, <http://pl.tradingeconomics.com> (1.09.2014).

Uwzględniając położenie geograficzne Czarnogóry oraz wielkość tego państwa, w pierwszej kolejności nasuwa się konieczność poszukiwania innowacyjności w kontekście branży turystycznej. Na tym etapie należy jednak tę koncepcję zbadać za pomocą udziału wpływów do gospodarki Czarnogóry z sektora turystyki na tle innych państw regionu. Z danych zawartych w raportach Światowej Organizacji Turystyki, państwa regionu Bałkanów Zachodnich zanotowały w sumie wzrost wpływów z turystyki do gospodarki regionu o 14% (w porównaniu z rokiem bazowym wpływy wzrosły z 12 206 mln USD w 2010 roku do 13 918 mln USD w 2013 roku). Należy przy tym zauważyć, że Czarnogóra na tle regionu kształtuje się na średnim poziomie. W 2013 roku, w porównaniu do roku bazowego 2010, wpływy z sektora turystyki do gospodarki Czarnogóry zwiększyły się o 20% (z 732 mln USD w 2010 roku do 884 mln USD

w 2013 roku). Wzrost ten jednak na tle innych państw regionu utrzymywał się na średnim poziomie. Największy przyrost w analizowanym czasie odnotowała Macedonia – wzrost o 35% (z 197 mln USD w 2010 roku do 267 mln USD w 2013 roku) oraz Serbia – około 30% (wzrost z 798 mln USD w 2010 roku do 1053 mln USD w 2013 roku). Tylko jeden kraj – Albania – odnotował w badanym okresie spadek wpływów z turystyki na poziomie 10% (wpływy spadły z 1626 mln USD do poziomu 1470 mln USD).

Z punktu widzenia analizy udziału wpływów z sektora turystyki w ogólnym poziomie PKB w całym analizowanym regionie wskaźnik ten kształtował się w 2013 roku na poziomie 9,6%. Czarnogóra na tle innych państw regionu Bałkanów Zachodnich odnotowuje największy wskaźnik na poziomie niemal 20% w 2013 roku. Potwierdza się zatem początkowe przypuszczenie, że jednym z dominujących czynników wpływających na wzrost gospodarczy Czarnogóry jest branża turystyczna. Analogicznie dzieje się w innych państwach regionu Bałkanów Zachodnich, czyli w Chorwacji i Albanii, które są położone w podobnym rejonie geograficznym. Czarnogóra powinna zatem poszukiwać innowacji w sektorze turystyki, tak by wyróżnić się na tle regionu i efektywnie pobudzać oraz zwiększać wzrost gospodarczy w tej branży.

3. Innowacja kreująca wzrost gospodarczy i rozwój regionu zgodnie z założeniami strategii *Europa 2020* w kontekście branży turystycznej

Czarnogóra, jako przyszły członek Unii Europejskiej, podobnie jak inne kraje będzie zobowiązana do realizacji celów strategii *Europa 2020*. Dlatego już na tym etapie powinno się planować inwestycje innowacyjne szczególnie na poziomie krajowym oraz regionalnym, które spełniają cele oraz mają szansę zwiększać efektywność osiągania wskaźników strategii *Europa 2020*.

Celem strategii *Europa 2020* jest inteligentny, korzystny dla wszystkich obywateli, zgodny z normami ochrony środowiska wzrost, który przez wdrażanie odpowiednich instrumentów na szczeblu unijnym, krajowym oraz regionalnym przyczyni się w efekcie do ożywienia gospodarki europejskiej oraz przygotowuje kraje członkowskie na wyzwania kolejnego dziesięciolecia⁸.

⁸ Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja europejska*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 17.

Z punktu widzenia efektywności wskaźników strategii *Europa 2020* zintegrowane podejście władz lokalnych, przedsiębiorców – głównie właścicieli obiektów hotelarskich i gastronomicznych, ale i społeczności lokalnych – może spowodować dużą efektywność realizacji zasad zrównoważonego rozwoju turystyki⁹. Podstawowym czynnikiem wpływającym na osiągnięcie założonych celów strategii *Europa 2020* jest innowacyjne podejście do zarządzania infrastrukturą turystyczną¹⁰ i jej wpływem na środowisko naturalne. Zdaniem wielu ekspertów światowym trendem w dziedzinie innowacji infrastruktury turystycznej jest prowadzenie hotelu przyjaznego środowiskowo (hotelu ekologicznego)¹¹. W Unii Europejskiej, po dostrzeżeniu konieczności usystematyzowania norm dotyczących certyfikacji obiektów hotelarskich pod względem zrównoważonego rozwoju turystyki, wprowadzono certyfikat Ecolabel, który dedykowany jest branży turystycznej, a głównie – infrastrukturze hotelarskiej. Prowadzenie innowacyjnego hotelu zgodnie z normami Ecolabel to nie tylko zmiany w postaci zmniejszenia zużycia wody dzięki wprowadzeniu perlatorów wodnych czy też zmniejszenia zużycia energii elektrycznej dzięki wprowadzeniu odnawialnych źródeł energii, ale przede wszystkim nowatorska filozofia zarządzania personelem, która sprzyja ochronie środowiska naturalnego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Podsumowanie

Czarnogórę powszechnie uznaje się za jednego z liderów państw kandydujących do Unii Europejskiej. W większości jest to region nadmorski, gdzie znaczna część Produktu Krajowego Brutto pochodzi z turystyki. Można zatem przypuszczać, że dobrze stymulowana innowacyjność w zakresie turystyki po-

⁹ Zrównoważona turystyka jest definiowana jako turystyka respektująca codzienne życie lokalnej ludności, regionalne dziedzictwo kulturowe, a przede wszystkim – dbająca o dobro środowiska przy jednoczesnym zapewnieniu komfortowego wypoczynku odwiedzającym dany region turystom. UNESCO *Sustainable tourism*, www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod16.html (20.02.2014).

¹⁰ Infrastruktura turystyczna jest rozumiana głównie jako baza hotelowa oraz gastronomiczna, która służy przyjeżdżającym na dany obszar turystom zaspokajaniu ich potrzeb związanych z bierną oraz aktywną turystyką. Instytut Hotelarstwa, *Badania i raporty*, www.institut-hotelarstwa.pl (10.05.2014).

¹¹ R. Dziuba, *System certyfikacji „Czysta Turystyka” podstawowe przesłanki decyzji wdrożeniowej*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 2012, nr 2 (31), s. 17.

zwoli, by kraj ten stał się liderem i przykładem dla innych państw regionu Bałkanów Zachodnich w kontekście innowacji turystycznych, a szczególnie w branży hotelarskiej.

Prowadzenie hoteli przyjaznych środowiskowo zgodnie z normami Ecolabel powinno obniżyć koszty funkcjonowania obiektów o około 20%¹². Zaoszczędzone w ten sposób pieniądze można przeznaczyć na dodatkowe inwestycje, które pobudzą lokalną i regionalną gospodarkę. Same normy Ecolabel wymuszają korzystanie z produktów regionalnych, co już w pewien sposób ma szansę pozytywnie wpłynąć na wzrost gospodarczy Czarnogóry. Wykorzystując środki z funduszy instrumentu pomocy przedakcesyjnej IPA, należy brać pod uwagę przede wszystkim innowacyjne inwestycje w takich dziedzinach gospodarki, które dadzą dużą szansę na wykreowanie efektywnego wzrostu gospodarczego, co przyczyni się do wzrostu konkurencyjności oraz innowacyjności kraju i, w dalszej perspektywie, całego regionu Bałkanów Zachodnich.

Literatura

- Dziuba R., *System certyfikacji „Czysta Turystyka” podstawowe przesłanki decyzji wdrożeniowej*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 2012, nr 2 (31).
- Instytut Hotelarstwa, *Badania i raporty*, www.instytuthotelarstwa.pl.
- Kosiedowski W., *Przedsiębiorczość i innowacyjność w procesie rozwoju regionów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.
- Montenegro Progress Report COM (2013) 700 final.
- Schumpeter J.A., *Teorie rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- The Global Competitiveness Report 2010–2011*, World Economic Forum 2010.
- The Global Competitiveness Report 2011–2012*, World Economic Forum 2011.
- The Global Competitiveness Report 2012–2013*, World Economic Forum 2012.
- The Global Competitiveness Report 2013–2014*, World Economic Forum 2013.
- UNESCO *Sustainable tourism* www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod16.html.
- UNWTO *Tourism Highlights*, 2014 Edition.
- Trading Economics*, <http://pl.tradingeconomics.com>.

¹² Informacje przekazane przez Fundację „Partnerstwo dla Środowiska”, uzyskane przy współpracy w ramach umowy stażowej projektu „Turystyka dla regionu – Zintegrowany Program Rozwoju Doktorantów”.

Wysokińska Z., *Ekspertyza nt. potencjalnych obszarów i dziedzin przewag konkurencyjnych gospodarki polskiej*, Warszawa 2010.

Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja europejska*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Wysokińska Z., *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2011.

www.weforum.org/reports.

THE ROLE OF INNOVATION AND COMPETITIVENESS IN THE DEVELOPMENT OF THE WESTERN BALKANS REGIONS ON THE EXAMPLE OF MONTENEGRO

Abstract

The article shows the problem question of competitiveness and innovativeness of the Western Balkans regions on the example of Montenegro. The purpose of this article is the search for the main sector of the economy affecting the economic growth of Montenegro and to propose innovations in this sector within the framework of the Europe 2020 strategy. Montenegro, which is seen as a leader in the region in the accession negotiations could become an example of an innovative approach in the use of the opportunities that gives you access to the funds of the IPA, whose main objective is to stimulate economic growth and increase competitiveness of the candidate country to the European Union.

Keywords: competitiveness, innovation, sustainable development, regional development, economics

JEL Codes: O44, R11, P48, Q01, A12

Translated by Radosław Dziuba